

ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΗΣ
ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ ΤΩΝ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ

ΠΡΩΤΟ ΤΜΗΜΑ

ΥΠΟΘΕΣΗ ΜΥΤΙΛΗΝΑΙΟΣ ΚΑΙ ΚΩΣΤΑΚΗΣ κατά ΕΛΛΑΔΑΣ
(Προσφυγή αριθ. 29389/11)

ΑΠΟΦΑΣΗ

ΣΤΡΑΣΒΟΥΡΓΟ

3 Δεκεμβρίου 2015

Η απόφαση αυτή θα καταστεί τελεσίδικη σύμφωνα με τους όρους του άρθρου 44 § 2 της Σύμβασης. Μπορεί να υποστεί αλλαγές ως προς την μορφή.

Στην υπόθεση Μυτιληναίος και Κωστάκης κατά Ελλάδας

Το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (πρώτο τμήμα), συνεδριάζοντας σε τμήμα, η σύνθεση του οποίου έχει ως εξής:

Mirjana Lazarova Trajkovska, *πρόεδρος*

Ledi Bianku,

Kristina Pardalos,

Λίνος-Αλέξανδρος Σισιλιάνος,

Paul Mohoney,

Aleš Pejchal,

Robert Spano, *δικαστές*,

και André Wampach, *βοηθός γραμματέας τμήματος*,

Αφού διασκέφθηκε σε δικαστικό συμβούλιο στις 10 Νοεμβρίου 2015,

Εκδίδει την ακόλουθη απόφαση, η οποία ελήφθη την πιο πάνω ημερομηνία:

ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑ

1. Η υπόθεση έχει εισαχθεί με μία προσφυγή (αριθ. 29389/11) στρεφόμενη κατά της Ελληνικής Δημοκρατίας, δύο υπήκοοι της οποίας, οι κ.κ. Ευάγγελος Μυτιληναίος και Ιωάννης Κωστάκης («οι προσφεύγοντες»), προσέφυγαν ενώπιον του Δικαστηρίου στις 28 Απριλίου 2011 δυνάμει της Σύμβασης για την Προστασία των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και των Θεμελιωδών Ελευθεριών («η Σύμβαση»).

2. Οι προσφεύγοντες εκπροσωπήθηκαν από τον κ. Δ. Πετρούσκα, δικηγόρο της Σάμου. Η ελληνική κυβέρνηση («η Κυβέρνηση») εκπροσωπήθηκε από τις εντεταλμένες του αντιπροσώπου της, κυρία Κ. Παρασκευοπούλου, σύμβουλο του Νομικού Συμβουλίου του Κράτους, και κυρία Κ. Καραβασίλη, δικαστική αντιπρόσωπο του Νομικού Συμβουλίου του Κράτους.

3. Ο Ευάγγελος Μυτιληναίος απεβίωσε στις 10 Ιουνίου 2014. Η σύζυγός του, κ. Σμαράγδα Μυτιληναίου, οι δύο γιοί της, κ.κ. Νικόλαος και Στυλιανός Μυτιληναίος, και η κόρη της, κ. Αικατερίνη Μυτιληναίου, εξέφρασαν την επιθυμία να συνεχίσουν την διαδικασία.

4. Οι προσφεύγοντες επικαλούνται ειδικότερα μία παραβίαση του αρνητικού δικαιώματός τους του συνεταίριζεσθαι (άρθρο 11 της Σύμβασης).

5. Στις 17 Μαρτίου 2014, η σχετική με το άρθρο 11 αιτίαση κοινοποιήθηκε στην Κυβέρνηση και η προσφυγή κηρύχθηκε απαράδεκτη κατά τα λοιπά σύμφωνα με το άρθρο 54 § 3 του Κανονισμού του Δικαστηρίου.

ΩΣ ΠΡΟΣ ΤΑ ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΑ ΠΕΡΙΣΤΑΤΙΚΑ

I. ΟΙ ΣΥΝΘΗΚΕΣ ΤΗΣ ΥΠΟΘΕΣΗΣ

6. Οι προσφεύγοντες έχουν γεννηθεί αντίστοιχα το 1950 και το 1954 και κατοικούν στην Σάμο.

7. Οι προσφεύγοντες είναι αμπελουργοί και μέλη της Ένωσης Οινοποιητικών Συνεταιρισμών Σάμου, έναν αναγκαστικό συνεταιρισμό με την έννοια του άρθρου 12 § 5 του Συντάγματος. Ο κ. Κωστάκης είναι κύριος ενός αμπελώνα 22.000 τετραγωνικών μέτρων (ο οποίος παράγει 530 χλγ. μοσχάτου Σάμου Grand Cru ανά 1.000 τετραγωνικά μέτρα) και ο κ. Μυτιληναίος νέμεται έναν αμπελώνα περίπου 5.000 τετραγωνικών μέτρων. Δεδομένου ότι δεν μπορούσαν να διαθέτουν και να πωλούν ελεύθερα την παραγωγή τους σε μοσχάτο οίνο Σάμου, κατέθεσαν στην πιο πάνω αναφερόμενη Ένωση πολλές αιτήσεις ζητώντας να αποδεσμευθούν από αυτήν, αλλά δεν έλαβαν απάντηση.

8. Η Ένωση Οινοποιητικών Συνεταιρισμών Σάμου συστάθηκε το 1934 με την συμμετοχή εικοσιπέντε τοπικών συνεταιρισμών του νησιού οι οποίοι αντιπροσώπευαν το σύνολο των αμπελουργών, ο αριθμός των οποίων ανέρχεται σήμερα σε 2.847. Η Ένωση συλλέγει το σταφύλι και παράγει τον οίνο στις δύο οινοποιητικές επιχειρήσεις της. Στην συνέχεια, αυτή εμπορεύεται τον οίνο, χύμα ή εμφιαλωμένο. Ο οίνος που παράγεται από την Ένωση έλαβε το 1970 την ετικέτα της προστατευόμενης ονομασίας προέλευσης. Η εξαγωγική αγορά είναι πολύ σημαντική και καλύπτει το 80% της ετήσιας παραγωγής που ανέρχεται σε 7.000 τόνους κατά προσέγγιση.

9. Στις 4 Νοεμβρίου 2005, οι προσφεύγοντες, αμπελουργοί στο επάγγελμα, κατέθεσαν ενώπιον του Συμβουλίου της Επικρατείας μία αίτηση ακύρωσης της σιωπηρής άρνησης της διοίκησης να τους χορηγήσει άδεια οινοποιήσεως. Η άρνηση αυτή στηριζόταν στις διατάξεις του αναγκαστικού νόμου 6085/1934, ο οποίος αποκλείει την χορήγηση αδείας οινοποιήσεως σε μεμονωμένα άτομα. Οι προσφεύγοντες ισχυρίζονταν ειδικότερα ότι υπέστησαν επέμβαση στο αρνητικό δικαίωμά τους του συνεταιρίζεσθαι, το οποίο προστατεύεται από το άρθρο 11 της Σύμβασης. Η ένωση των οινοποιητικών συνεταιρισμών της νήσου Σάμου, η οποία ασκεί κατ'αποκλειστικότητα την οινοποίηση και την διάθεση του μοσχάτου Σάμου και στην οποία εντάσσονται υποχρεωτικά όλοι οι τοπικοί οινοποιητικοί συνεταιρισμοί, παρενέβη στην διαδικασία και ζήτησε την απόρριψη της αίτησης.

10. Στις 2 Νοεμβρίου 2010, το Συμβούλιο της Επικρατείας απέρριψε την αίτηση. Έκρινε ειδικότερα ότι το επίδικο μέτρο προβλεπόταν από τον νόμο και εδίωκε έναν θεμιτό σκοπό, ήτοι την υπεράσπιση της ποιότητας ενός προϊόντος μοναδικού χαρακτήρα για την εθνική οικονομία. Στο μέτρο που η απαγόρευση αναφερόταν μόνον στην οινοποίηση και στην διάθεση του οίνου και που οι προσφεύγοντες δεν εμποδίζονταν να καλλιεργήσουν ελεύθερα τα αμπέλια τους, θεώρησε ότι η καταγγελλόμενη επέμβαση δεν παραβίασε το άρθρο 11 της Σύμβασης (απόφαση αριθ. 3580/2010, η οποία καθαρογράφηκε και θεωρήθηκε στις 17 Νοεμβρίου 2010). Ειδικότερα, το Συμβούλιο της Επικρατείας όρισε τα ακόλουθα:

«(...)

9. Από τις διατάξεις του εθνικού δικαίου και του κοινοτικού δικαίου προκύπτει ότι η οργάνωση της οινοποιητικής παραγωγής της Σάμου με συνεταιρισμούς υποχρεωτικής συμμετοχής τείνει στην επίτευξη του σκοπού της κοινής εκμετάλλευσης των αγροτικών εκτάσεων. Προς τούτο, αυτή πληροί τις προϋποθέσεις του άρθρου 12 § 5 του Συντάγματος έτσι ώστε να είναι ανεκτή από συνταγματική άποψη. Εξάλλου, ο υποχρεωτικός χαρακτήρας της συμμετοχής σε έναν πρωτοβάθμιο συνεταιρισμό και της οργάνωσης και της διάθεσης της παραγωγής από έναν δευτεροβάθμιο συνεταιρισμό (Ένωση Οινοποιητικών Συνεταιρισμών Σάμου) συνιστούν μέτρα κατάλληλα και αναγκαία για την προστασία της ποιότητας ενός προϊόντος ιδιαίτερου και μοναδικού, το οποίο προστατεύεται από ειδικές διατάξεις του εθνικού και του κοινοτικού δικαίου, λαμβανομένου επίσης υπόψη του γεγονότος ότι η άσκηση της αμπελουργικής δραστηριότητας είναι ελεύθερη και μόνον η οινοποίηση και η διάθεση της παραγωγής υπάγονται στον περιορισμό.

10. Επειδή οι προσφεύγοντες ισχυρίζονται ότι οι επίδικες διατάξεις του νόμου 6085/1934 δεν είναι έγκυρες διότι προσβάλλουν την ελευθερία εκάστου να μην συμμετέχει σε ένα σωματείο ή σε έναν συνεταιρισμό, την οποία εγγυάται το άρθρο 12 § 1 του Συντάγματος. Το επιχείρημα αυτό πρέπει να απορριφθεί ως αβάσιμο διότι (...) οι διατάξεις του νόμου 6085/1934 είναι σύμφωνες προς το άρθρο 12 § 5 του Συντάγματος που προβλέπει, κατ'απόκλιση της παραγράφου 1 του άρθρου αυτού, την δυνατότητα της επιβολής δια της νομοθετικής οδού της υποχρεωτικής συμμετοχής σε έναν συνεταιρισμό (...). Επίσης, λαμβανομένου υπόψη του γεγονότος ότι έχει γίνει δεκτό ότι οι περιορισμοί που επιβάλλονται στην ελευθερία της σύστασης

συνεταιρισμών και της συμμετοχής σε αυτούς είναι, εν προκειμένω, αναγκαίοι και προσήκοντες για την επίτευξη του διωκομένου από την σύσταση ενός συνεταιρισμού αναγκαστικής συμμετοχής σκοπού, ο ισχυρισμός ότι οι περιορισμοί που τίθενται από τον νόμο 6085/1934 παραβιάζουν την αρχή της αναλογικότητας (...) πρέπει επίσης να απορριφθεί ως αβάσιμος. (...)

[Το άρθρο 11 της Σύμβασης] εγγυάται επίσης την αρνητική όψη της ελευθερίας του συνεταιρίζεσθαι, ήτοι την ελευθερία της μη συμμετοχής σε μία ένωση ή σε ένα σωματείο. Εν τούτοις, οι περιορισμοί στην ελευθερία αυτή είναι ανεκτοί εφόσον προβλέπονται από τον νόμο, διώκουν έναν θεμιτό σκοπό και είναι αναγκαίοι μέσα σε μία δημοκρατική κοινωνία (απόφαση του Δικαστηρίου της 29 Απριλίου 1999, *Chassagnou και λοιποί κατά Γαλλίας*). Εν προκειμένω, ο περιορισμός της αρνητικής ελευθερίας του συνεταιρίζεσθαι δεν παραβιάζει το άρθρο 11 της Σύμβασης, λαμβανομένου υπόψη, αφενός, του γεγονότος ότι η υποχρέωση των αιτούντων να συμμετέχουν στους συνεταιρισμούς δεν περιορίζει την ελευθερία τους να καλλιεργούν αμπέλια, αλλά αφορά μόνον την οινοποίηση και την διάθεση, και, αφετέρου, αυτή η υποχρεωτική συμμετοχή είναι απαραίτητη για την διατήρηση της ποιότητας ενός προϊόντος μοναδικού για την εθνική οικονομία.»

11. Εν τούτοις, μία δικαστής του Συμβουλίου της Επικρατείας διατύπωσε διαφορετική γνώμη. Κατ'αυτήν, οι σκοποί του νόμου 6085/1934 θα μπορούσαν να επιτευχθούν με άλλα μέσα όπως, για παράδειγμα, με ελέγχους ποιότητας διενεργούμενους από κρατικούς ή άλλους φορείς πιστοποίησης. Ένας αμπελουργός θα μπορούσε να έχει την επιλογή να ενταχθεί στον συνεταιρισμό ή, εφόσον επιθυμούσε να οινοποιεί και να εμπορεύεται ο ίδιος τον οίνο του, θα μπορούσε να τον υποβάλει σε μία διαδικασία πιστοποίησης της οποίας τα στάδια και οι απαιτήσεις θα είχαν καθοριστεί εκ των προτέρων με νομοθετικά κείμενα.

12. Στις 30 Σεπτεμβρίου 2011, η Επιτροπή της Ευρωπαϊκής Ένωσης απέστειλε στις ελληνικές αρχές μία προειδοποιητική επιστολή (αριθ. SG(2011)D/16142) και, στην συνέχεια, στις 20 Ιουνίου 2013, μία αιτιολογημένη γνώμη (ARES 2008/4585© 3558 final) με τις ακόλουθες αιτιάσεις:

«(...) Απαιτώντας από όλους τους οινοπαραγωγούς της Σάμου να είναι μέλη του τοπικού συνεταιρισμού παραγωγής οίνου «Ένωση Οινοποιητικών Συνεταιρισμών Σάμου» με την υποχρέωση να παραδίδουν το σύνολο της παραγωγής των λευκών σταφυλιών στον συνεταιρισμό αυτό, η Ελλάδα

παρέβη τις υποχρεώσεις της τις απορρέουσες από τον κανονισμό (ΕΚ) αριθ. 1234/2007 που καθιέρωσε την κοινή οργάνωση των αγορών στον γεωργικό τομέα και ειδικές διατάξεις σε ό,τι αφορά ορισμένα προϊόντα του τομέα αυτού (ενιαίος κανονισμός ΚΟΑ) και ειδικότερα τα άρθρα 122 και 125i σε συνδυασμό με τους κανόνες τους σχετικούς με την κοινή οργάνωση της αμπελοοινικής αγοράς (...)).

13. Στην απάντησή της με αριθμό 14472 της 19 Αυγούστου 2013, η Ελληνική Δημοκρατία απέκρουσε τους ισχυρισμούς της Επιτροπής στην βάση ειδικότερα των αποφάσεων 3580/2010 και 3581/2010 του Συμβουλίου της Επικρατείας. Η διαδικασία είναι σήμερα εκκρεμής.

II. ΤΟ ΕΦΑΡΜΟΣΤΕΟ ΕΘΝΙΚΟ ΔΙΚΑΙΟ ΚΑΙ Η ΠΡΑΚΤΙΚΗ

14. Το άρθρο 12 § 4 και 5 του Συντάγματος προβλέπει:

«4. Οι γεωργικοί και αστικοί συνεταιρισμοί κάθε είδους αυτοδιοικούνται σύμφωνα με τους όρους του νόμου και του καταστατικού τους και προστατεύονται και εποπτεύονται από το Κράτος, που είναι υποχρεωμένο να μεριμνά για την ανάπτυξή τους.

5. Επιτρέπεται η σύσταση με νόμο αναγκαστικών συνεταιρισμών που αποβλέπουν στην εκπλήρωση σκοπών κοινής ωφέλειας ή δημόσιου ενδιαφέροντος ή κοινής εκμετάλλευσης γεωργικών εκτάσεων ή άλλης πλουτοπαραγωγικής πηγής, εφόσον πάντως εξασφαλίζεται η ίση μεταχείριση αυτών που συμμετέχουν.»

15. Εξετάζοντας το ζήτημα της φύσης των συνεταιρισμών με αναγκαστική συμμετοχή, το Συμβούλιο της Επικρατείας δέχθηκε, στην απόφασή του με αριθμό 2903/1993, ότι αυτοί αποτελούν νομικά πρόσωπα ιδιωτικού δικαίου και ειδικές ενώσεις προσώπων τα οποία συνεργάζονται για να προστατεύουν και να προωθούν τα περιουσιακά, επαγγελματικά ή άλλα συμφέροντά τους. Η οργάνωση και η δράση αυτών των συνεταιρισμών, εντός του οριζομένου από το Σύνταγμα οικονομικού και κοινωνικού πλαισίου, τέθηκαν υπό την προστασία και την εποπτεία του Κράτους. Η δυνατότητα δημιουργίας συνεταιρισμών αυτού του τύπου κατ'απόκλιση της γενικής αρχής της ελεύθερης σύστασης συνεταιρισμών και της ελεύθερης συμμετοχής των μελών τους αφορά αποκλειστικά την μέθοδο σύστασης και την μορφή της

συμμετοχής η οποία είναι υποχρεωτική χωρίς τούτο να επιφέρει την τροποποίηση της νομικής φύσης των συνεταιρισμών αυτών ως νομικών προσώπων ιδιωτικού δικαίου.

16. Οι εφαρμοστέες διατάξεις του νόμου 6085/1934 «σχετικά με την οργάνωση της παραγωγής οίνου της Σάμου», οι οποίες διατηρήθηκαν σε ισχύ από τους νόμους 2169/1993 και 2819/2000 (περί των γεωργικών συνεταιρισμών), είναι οι ακόλουθες:

Άρθρο 1

«Εις εκάστην κοινότητα η πλείονας τοιαύτας της Νήσου Σάμου, ως και εις τον Δήμον Λιμένος Βαθέος Σάμου χωριστά η ομού μετά Κοινότητος συνιστάται εις Οινοποιητικός Συνεταιρισμός, ου μέλη είναι υποχρεωτικώς πάντες οι εν τη περιφερεία αυτού αμπελοκτήμονες. Δια Διατάγματος, εκδιδομένου προτάσει του Υπουργού της Γεωργίας (...) θέλουν καθορισθή αι υποχρεώσεις των δια του παρόντος νόμου αναγκαστικώς καθισταμένων μελών Αναγκαστικών Οινοποιητικών Συνεταιρισμών.»

Άρθρο 2

«1. Δι' Υπουργικής αποφάσεως (...) θα ορισθώσιν η έδρα (...) εκάστου συνεταιρισμού και πάσα λεπτομέρεια σχετική προς την λειτουργίαν και την επίτευξιν των σκοπών αυτού.

2. Δια υπουργικής επίσης αποφάσεως θα εγκριθώσι τα (...) καταστατικά των συνεταιρισμών τούτων.»

Άρθρο 3

«Σκοπός των εν τοις ηγουμένοις συνεταιρισμών είναι η συστηματοποίησις της παραγωγής, επεξεργασίας, οινοποιήσεως και καταναλώσεως της οινοπαραγωγής Σάμου και εν γένει παν μέτρον προς προστασίαν αυτής. Δια των καταστατικών ορισθήσονται εν λεπτομερεία τα μέτρα προς τον σκοπόν τούτον.»

Άρθρο 4

«Έκαστος συνεταιρισμός αποτελεί νομικόν πρόσωπον διοικούμενον και εκπροσωπούμενον κατά τα δια του καταστατικού αυτού οριζόμενα. Οι πόροι εκάστου συνεταιρισμού και η μετοχή εκάστου εταίρου ορισθήσονται δια του καταστατικού.»

Άρθρο 5

«Εις την έδραν του νομού Σάμου ιδρύεται ένωσις των εν τοις ηγουμένοις άρθροις συνεταιρισμών, εις ην μετέχουσιν ούτοι. Τίτλος της ένώσεως ταύτης είναι «Ένωσις Οινοποιητικών Συνεταιρισμών Σάμου». Σκοπός της ένώσεως

ταύτης είναι, η δια παντός νομίμου μέσου προστασία της οινοπαραγωγής Σάμου, η συγκέντρωση αυτής, η επεξεργασία, η οινοποίησης τη συνεργασία των μελών Συνεταιρισμών, και η υπό ενιαία διεύθυνση διάθεσις και κατανάλωσις των οίνων τούτων, ως και η ενίσχυσις ηθικώς και υλικώς των μελών συνεταιρισμών.

(...)

Το εποπτικόν Συμβούλιον της Ενώσεως αποτελείται εκ του Προέδρου των Πρωτοδικών Σάμου, του Οικονομικού Εφόρου Σάμου και τριών αντιπροσώπων, εκλεγομένων υπό της Γενικής Συνελεύσεως της Ενώσεως, ως θέλει ορίσει το Καταστατικόν.»

Άρθρο 6

«Το καταστατικόν της Ενώσεως θέλει καταρτισθή δια Διατάγματος προκαλουμένου υπό του Υπουργού της Γεωργίας μετά σύμφωνον και κατ'ομοφωνίαν λαμβανομένην εν Συνελεύσει γνώμην και αντιπροσώπων των (...) συνεταιρισμών.»

Άρθρο 9

«Απαγορεύεται απολύτως η νοθεία των Σαμιακών οίνων, απειλουμένων κατά των παραβατών των περί νοθείας και αισχροκερδείας ποινών, των ισχυουσών ποινικών διατάξεων, παντός δε νοθευμένου τοιούτου οίνου απαγορεύεται η εξαγωγή. Η ανάμιξις Σαμιακού οίνου μετ' άλλου μη εν Σάμω παραχθέντος θεωρείται νοθεία.»

17. Από την εισηγητική έκθεση του νόμου 6085/1934 προκύπτει ότι οι πρόεδροι όλων των γεωργικών συνεταιρισμών της νήσου Σάμου συναντήθηκαν μετά από ρητό αίτημα του συνόλου των αμπελουργών και των οινοπαραγωγών της Σάμου και αποφάσισαν να λάβουν ριζικά μέτρα για την προστασία της παραγωγής του οίνου της Σάμου, μεταξύ των οποίων και η δημιουργία αναγκαστικών οινοποιητικών συνεταιρισμών περιορισμένης ευθύνης σε όλες τις κοινότητες της Σάμου. Η έκθεση ανέφερε ότι ο οίνος της Σάμου ήταν ένα προϊόν ποιότητας, παραγόμενο μόνον στην εν λόγω νήσο σε περιορισμένη ποσότητα.

18. Το 1934, υπήρχε επιτακτική ανάγκη προστασίας της ποιότητας της ποικιλίας αυτής, η οποία είναι μοναδική στην Ελλάδα, και κατά συνέπεια ένας πολύτιμος πόρος για την οικονομία του νησιού και γενικότερα για την ελληνική οικονομία. Έπρεπε

επίσης να αναπτυχθεί η καλλιέργεια της αμπέλου αυτής οι χαμηλές τιμές πώλησης της οποίας την εποχή εκείνη είχαν αποτρέψει γεωργούς από την καλλιέργεια αυτή.

19. Σύμφωνα με το προεδρικό διάταγμα της 25 Μαΐου 1934 (το οποίο εκδόθηκε κατ'εφαρμογήν του άρθρου 6 του νόμου 6085/1934), η Ένωση οινοποιητικών συνεταιρισμών Σάμου έχει ως σκοπό την επεξεργασία, την συσκευασία και την πώληση των προϊόντων της αμπέλου, η αγορά γεωργικών ειδών για τις επιχειρήσεις των μελών της, η αποθήκευση των προϊόντων, η επιτήρηση, ο έλεγχος και η επιθεώρηση των εγκαταστάσεων, των εργασιών και της διαχείρισης των συνεταιρισμών, καθώς και η αγορά των απαιτήτων για την οινοποίηση εργαλείων (άρθρα 3 §§ 1, 3, 4, 6 και 7 του διατάγματος).

20. Ο λευκός μοσχάτος οίνος Σάμου είναι αναγνωρισμένος ως «προστατευόμενη ονομασία προέλευσης Σάμου», εφόσον πληροί τις προϋποθέσεις των άρθρων 2 και 3 του προεδρικού διατάγματος 2012/1982.

21. Το άρθρο 47 § 1 του νόμου 2169/1993 προβλέπει ότι οι συνεταιρισμοί υποχρεωτικής συμμετοχής (οι οποίοι μνημονεύονται στην παράγραφο 2 και μεταξύ των οποίων συγκαταλέγονταν οι οινοποιητικοί συνεταιρισμοί Σάμου) διατηρούνται και η λειτουργία τους συνεχίζει να διέπεται από τους ειδικούς νόμους τους εκδοθέντες προς τούτο. Επίσης, στην παράγραφο 7, το άρθρο αυτό προβλέπει την δυνατότητα των συνεταιρισμών υποχρεωτικής συμμετοχής να μετατρέπονται, με δική τους πρωτοβουλία, σε ελεύθερους συνεταιρισμούς. Η μετατροπή πραγματοποιείται με προεδρικό διάταγμα εκδιδόμενο μετά από πρόταση του Υπουργού Γεωργίας.

22. Το άρθρο 39 του πιο πάνω νόμου 2810/2000 όριζε ότι το άρθρο 16 του ιδίου νόμου, το οποίο οργάνωνε την κρατική εποπτεία επί των οινοποιητικών συνεταιρισμών, είχε εφαρμογή και στους συνεταιρισμούς υποχρεωτικής συμμετοχής. Εν τούτοις, ο νόμος 4015/2011 της 21 Σεπτεμβρίου 2011 κατήργησε το πιο πάνω αναφερόμενο άρθρο 16. Τα εφαρμοστέα αποσπάσματα του άρθρου 16 είχαν ως εξής:

«1. Η εποπτεία επί των γεωργικών συνεταιρισμών (...) ασκείται από τον Υπουργό Γεωργίας. (...)

2. Η εποπτεία (...) περιλαμβάνει ιδίως την εξακρίβωση της καταβολής της αξίας των συνεταιρικών μερίδων ή των άλλων ληξιπρόθεσμων οικονομικών υποχρεώσεων των μελών τους, την τήρηση των διατάξεων των νόμων, του καταστατικού και των αποφάσεων των γενικών συνελεύσεων, καθώς και την εξακρίβωση της αλήθειας του ισολογισμού, των λοιπών ετησίων οικονομικών

καταστάσεων και γενικά των τηρούμενων από τις συνεταιριστικές οργανώσεις βιβλίων και στοιχείων.

3. Με προεδρικό διάταγμα που εκδίδεται με πρόταση του Υπουργού Γεωργίας (...) καθορίζονται το περιεχόμενο και ο τρόπος άσκησης της εποπτείας, τα καθήκοντα των οργάνων άσκησης αυτής, οι υποχρεώσεις των εποπτευομένων προς την εποπτεύουσα αρχή, ιδίως για την παροχή εγγράφων ή άλλων αναγκαίων για την άσκηση της εποπτείας στοιχείων και πληροφοριών, καθώς και οι επιβαλλόμενες διοικητικές κυρώσεις από την εποπτεύουσα αρχή, στην περίπτωση μη σύννομης λειτουργίας των συνεταιριστικών οργανώσεων.

4. Με αποφάσεις του Υπουργού Γεωργίας που δημοσιεύονται στην Εφημερίδα της Κυβερνήσεως, ρυθμίζεται κάθε αναγκαία λεπτομέρεια για την άσκηση της κρατικής εποπτείας.»

23. Ένας πιο πρόσφατος νόμος, ο νόμος 4015/2011, με τον τίτλο «θεσμικό πλαίσιο για τους αγροτικούς συνεταιρισμούς, τις συλλογικές οργανώσεις και την επιχειρηματικότητα του αγροτικού κόσμου – οργάνωση της εποπτείας του Κράτους» προβλέπει:

Άρθρο 16

«1. Ο Αγροτικός Συνεταιρισμός είναι αυτόνομη ένωση προσώπων, η οποία συγκροτείται εθελοντικά και επιδιώκει, με την αμοιβαία βοήθεια των μελών της, την οικονομική, κοινωνική, πολιτιστική ανάπτυξη και προαγωγή τους, μέσω μιας συνιδιοκτήτης και δημοκρατικά διοικούμενης επιχείρησης.

2. Οι Αγροτικοί Συνεταιρισμοί οφείλουν να ανταποκρίνονται στις παρακάτω βασικές αρχές ως προς την εσωτερική οργάνωση και τη γενικότερη λειτουργία τους:

α) Την εθελοντική συμμετοχή των αγροτών - φυσικών προσώπων, οι οποίοι καθίστανται μέλη τους.

β) Τη δημοκρατική οργάνωση και λειτουργία, η οποία απαραιτήτως προϋποθέτει την άμεση εκλογή όλων ανεξαιρέτως των οργάνων διοίκησης (...).»

Άρθρο 20

Καταργούμενες διατάξεις

«Από την έναρξη ισχύος του παρόντος νόμου καταργούνται οι διατάξεις των άρθρων 16, 35, 36 του ν. 2810/2000, των παραγράφων 2 και 3 του άρθρου 16 του ν. 1361/1983 και κάθε γενική ή ειδική διάταξη που αντίκειται στις διατάξεις του παρόντος νόμου.

Οι διατάξεις των άρθρων 26 έως και 32 του ν. 2810/2000 καταργούνται από 1ης Μαΐου 2014, πλην της παρ. 6 του άρθρου 26.»

24. Η εισηγητική έκθεση του νόμου 4015/2011 υπογράμμιζε ότι η παρέμβαση στον χώρο των συνεταιρισμών, και ιδίως των γεωργικών, ανταποκρινόταν στις επιταγές της εποχής και είχε διπλό σκοπό: αφ' ενός, να απελευθερώσει τις δυνάμεις οι οποίες, πιστές στο συνεταιριστικό ιδεώδες, είχαν την βούληση και τις ικανότητες να αναπτύξουν και να επεκτείνουν τις δραστηριότητές τους υπέρ της ελληνικής γεωργίας, και, αφ' ετέρου, να ανατρέψει μία κατάσταση που έτεινε να ατροφήσει την ελευθερία του συνεταιρίζεσθαι. Η έκθεση ισχυριζόταν ότι ο ανεξάρτητος και αυτόνομος αγρότης, ο οποίος ως ιδιοκτήτης και παραγωγός διεκδικούσε το δικαίωμά του στην ευημερία, βρισκόταν στον πυρήνα του συνεταιριστικού ιδεώδους.

25. Η έκθεση τόνιζε, επίσης, ότι ένας από τους σκοπούς του νέου νόμου συνίστατο στον θεσμικό εκσυγχρονισμό αυτής της κρατικής εποπτείας που ασκούσαν επί των συνεταιρισμών προκειμένου αυτή να καταστεί συμβατή με την επιχειρηματικότητα του σύγχρονου αγροτικού κόσμου. Η έκθεση υπογράμμιζε ότι η κρατική εποπτεία στόχευε στο να καταστήσει τους γεωργικούς συνεταιρισμούς πιο δυνατούς και για τον λόγο αυτό θα έπρεπε να έπρεπε να υλοποιηθεί μία μέθοδος που είχε ήδη δοκιμαστεί σε εθνικό και σε ευρωπαϊκό επίπεδο: η θέσπιση ενός μητρώου που να συνιστά εργαλείο καταγραφής και αξιολόγησης των συνεταιριστικών οργανώσεων. Στο πρώτο κεφάλαιό του, ο νόμος καθιέρωνε μια νέα μορφή εποπτείας μέσω μιας εποπτικής αρχής, ενός εθνικού μητρώου και μιας περιοδικής αξιολόγησης.

26. Σήμερα, ο συνολικός αριθμός των αμπελουργών που ανήκουν στους διάφορους τοπικούς συνεταιρισμούς είναι 2.847, το μοσχάτο Σάμου απολαμβάνει της προστατευόμενης ονομασίας προέλευσης και της ετικέτας VQRPD (vin de qualité produit dans une region déterminée – οίνος ποιότητας παραγόμενος σε συγκεκριμένη περιοχή), σύμφωνα με τις διατάξεις του Κανονισμού 1493/1999 του Συμβουλίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

ΩΣ ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΝΟΜΟ

I. ΕΠΙ ΤΟΥ ΖΗΤΗΜΑΤΟΣ ΤΟΥ ΚΑΤΑ ΠΟΣΟΝ ΟΙ ΚΛΗΡΟΝΟΜΟΙ ΤΟΥ ΠΡΩΤΟΥ ΠΡΟΣΦΕΥΓΟΝΤΟΣ ΜΠΟΡΟΥΝ ΝΑ ΣΥΝΕΧΙΣΟΥΝ ΤΗΝ ΕΞΕΤΑΣΗ ΤΗΣ ΠΡΟΣΦΥΓΗΣ

27. Το Δικαστήριο πρέπει κατ'αρχήν να αποφανθεί επί του ζητήματος του κατά πόσον η σύζυγος του πρώτου προσφεύγοντος και τα τρία παιδιά του έχουν το δικαίωμα να συνεχίσουν την εξέταση της προσφυγή που είχε αρχικά κατατεθεί από τον προσφεύγοντα, ο οποίος απεβίωσε στις 10 Ιουνίου 2014.

28. Το Δικαστήριο υπενθυμίζει ότι, σε πολλές υποθέσεις όπου ένας προσφεύγων απεβίωσε κατά την διάρκεια της διαδικασίας, έλαβε υπόψη του την διατυπωθείσα από τους κληρονόμους ή τους στενούς συγγενείς βούληση να συνεχιστεί (βλέπε, για παράδειγμα, *Deweer κατά Βελγίου*, 27 Φεβρουαρίου 1980, §§ 37-38, série A no. 35, *X κατά Ηνωμένου Βασιλείου*, 5 Νοεμβρίου 1981, § 32, série A no. 46, *Vocaturο κατά Ιταλίας*, 24 Μαΐου 1991, § 2, série A no. 206-C, *G. κατά Ιταλίας*, 27 Φεβρουαρίου 1992, § 2, série A no. 228-F, *Pandolfelli και Palumbo κατά Ιταλίας*, 27 Φεβρουαρίου 1992, § 2, série A no. 231-B, *X κατά Γαλλίας*, 31 Μαρτίου 1992, § 26, série A no. 234-C, *Raimondo κατά Ιταλίας*, 22 Φεβρουαρίου 1994, § 2, série A no. 281-A, *Malhous κατά Δημοκρατίας της Τσεχίας* (déc.) [GC], αριθ. 33071/96, CEDH 2000-XII, *Ζολώτας κατά Ελλάδας* (αριθ. 2), αριθ. 66610/09, §§ 25-27, 29 Ιανουαρίου 2013 και *Statileo κατά Κροατίας*, αριθ. 12027/10, §§ 5 και 88-90, 10 Ιουλίου 2014).

29. Το Δικαστήριο σημειώνει ότι η σύζυγος και τα τέκνα του προσφεύγοντος είναι οι εξ αδιαθέτου κληρονόμοι του και ότι το δικαίωμα που προστατεύεται από το άρθρο 11 μπορεί εν προκειμένω να θεωρηθεί ως μεταβιβάσιμο: επικαλούμενος το άρθρο 11, ο προσφεύγων διεκδικούσε το δικαίωμά του να μην ενταχθεί στην Ένωση Οινοποιητικών Συνεταιρισμών Σάμου η οποία εκμεταλλευόταν κατ'αποκλειστικότητα την οινοποίηση και την διάθεση του μοσχάτου Σάμου και να μπορεί να λάβει ο ίδιος την άδεια να οινοποιεί και να διαθέτει ο ίδιος τον οίνο του.

30. Το Δικαστήριο εκτιμά, λαμβανομένου υπόψη του αντικειμένου της παρούσας υπόθεσης και του συνόλου των στοιχείων που έχει στην διάθεσή του, ότι η χήρα και τα τέκνα του Ε. Μυτιληναίου έχουν έννομο συμφέρον να συνεχίσουν την προσφυγή στο όνομα του αποβιώσαντος. Για πρακτικούς λόγους, η παρούσα απόφαση θα συνεχίσει να χρησιμοποιεί τον όρο «προσφεύγων» για τον προσδιορισμό του Ε. Μυτιληναίου παρά το γεγονός ότι η ιδιότητα αυτή πρέπει να αποδοθεί στην σύζυγο και στα τέκνα του (*Dalban κατά Ρουμανίας* [GC], αριθ. 28114/95, CEDH 1999-VI).

II. ΕΠΙ ΤΗΣ ΕΠΙΚΑΛΟΥΜΕΝΗΣ ΠΑΡΑΒΙΑΣΗΣ ΤΟΥ ΑΡΘΡΟΥ 11 ΤΗΣ ΣΥΜΒΑΣΗΣ

31. Οι προσφεύγοντες παραπονούνται ότι η άρνηση των εθνικών αρχών, επικυρωθείσα από το Συμβούλιο της Επικρατείας, να τους χορηγήσουν μία άδεια οινοποίησης για τον λόγο ότι η Ένωση Οινοποιητικών Συνεταιρισμών Σάμου εκμεταλλεύεται αποκλειστικά την οινοποίηση και την διάθεση του μοσχάτου Σάμου προσέβαλε την αρνητική ελευθερία τους του συνεταιρίζεσθαι. Επικαλούνται παραβίαση του άρθρου 11 της Σύμβασης, το οποίο ορίζει:

«1. Παν πρόσωπον έχει δικαίωμα εις την ελευθερίαν του συνέρχεσθαι ειρηνικώς και εις την ελευθερίαν συναιτερισμού συμπεριλαμβανομένου του δικαιώματος ιδρύσεως μετ' άλλων συνδικάτων και προσχωρήσεως εις συνδικάτα επί σκοπώ προασπίσεως των συμφερόντων του.

2. Η άσκησης των δικαιωμάτων τούτων δεν επιτρέπεται να υπαχθή εις ετέρους περιορισμούς πέραν των υπό του νόμου προβλεπομένων και αποτελούντων αναγκαία μέτρα εν δημοκρατική κοινωνία, δια την εθνικήν ασφάλειαν, την δημοσίαν ασφάλειαν, την προάσπιν της τάξεως και πρόληψιν του εγκλήματος, την προστασίαν της υγείας και της ηθικής, ή την προστασίαν των δικαιωμάτων και ελευθεριών των τρίτων. Το παρόν άρθρον δεν απαγορεύει την επιβολήν νομίμων περιορισμών εις την άσκησιν των δικαιωμάτων τούτων υπό μελών των ενόπλων δυνάμεων, της αστυνομίας ή των διοικητικών υπηρεσιών του Κράτους.’

A. Επί του παραδεκτού

1. Τα επιχειρήματα των διαδίκων

32. Η Κυβέρνηση υποστηρίζει ότι οι συνεταιρισμοί με υποχρεωτική συμμετοχή, όπως η Ένωση Οινοποιητικών Συνεταιρισμών Σάμου, συνιστούν επαγγελματικά σωματεία τα οποία εκφεύγουν του πεδίου εφαρμογής του άρθρου 11. Επικαλούμενη την απόφαση *Chassagnou και λοιποί κατά Γαλλίας* ([GC], αριθ. 25088/94, 28331/95 και 28443/95, CEDH 1999-III), υπογραμμίζει ότι η οργάνωση ενός επαγγέλματος και ο υποχρεωτικός χαρακτήρας της συμμετοχής σε ένα σχετικό σωματείο είναι γνωστά στην νομική παράδοση των Κρατών που συμβλήθηκαν στην Σύμβαση. Το χαρακτηριστικό στοιχείο των συνεταιρισμών με υποχρεωτική συμμετοχή είναι η ανυπαρξία του στοιχείου της ατομικής βούλησης διότι η δημιουργία τους είναι το αποτέλεσμα μιας διάταξης του νόμου με συγκεκριμένο σκοπό και για την άσκηση

των συγκεκριμένων δραστηριοτήτων η φύση των οποίων καθορίζεται εν προκειμένω από τον ίδιο τον συνταγματικό νομοθέτη.

33. Η Κυβέρνηση ισχυρίζεται ότι το άρθρο 12 § 5 του Συντάγματος παρέχει μία συνταγματική θεμελίωση –και μάλιστα με μία ειδική διάταξη- στην δημιουργία και στην διατήρηση των συνεταιρισμών με υποχρεωτική συμμετοχή οι οποίοι διώκουν σκοπούς κοινής ωφελείας. Η διάταξη αυτή σχετίζεται με την έννοια του Κράτους πρόνοιας και συνιστά την κατάληξη μακρόχρονων κοινωνικών αγώνων. Ο σκοπός του συνεταιρισμού δεν είναι η αναζήτηση του ατομικού συμφέροντος ορισμένων, αλλά εκείνη του γενικού συμφέροντος μέσω της κοινής εκμετάλλευσης των αγροτικών γαιών ή άλλων πλουτοπαραγωγικών πηγών της χώρας, όπως, εν προκειμένω, η οργάνωση της παραγωγής ενός μοναδικού προϊόντος σε εθνικό και διεθνές επίπεδο, του οίνου της Σάμου.

34. Οι προσφεύγοντες αποκρούουν τα επιχειρήματα της Κυβέρνησης. Υποστηρίζουν ότι η επίκληση της απόφασης *Chassagnou και λοιποί* δεν είναι προσήκουσα εν προκειμένω. Σημειώνουν μία αντίφαση μεταξύ του γεγονότος ότι η Κυβέρνηση, αφ' ενός, ισχυρίζεται ότι η Ένωση Οινοποιητικών Συνεταιρισμών Σάμου δεν είναι σωματείο προστατευόμενο από το άρθρο 11 και, αφ' ετέρου, υποστηρίζει, σε άλλο σημείο των παρατηρήσεών της, ότι ο νόμος 6085/1934 είναι συμβατός με το άρθρο αυτό.

35. Οι προσφεύγοντες ισχυρίζονται ότι ο νόμος 4015/2011 κατήργησε τον νόμο 6085/1934. Στηρίζονται στις δηλώσεις που έγιναν από τον Υπουργό Γεωργίας, κατά την συζήτηση στην Βουλή που προχώρησε στην ψήφιση του νόμου αυτού, και σύμφωνα με τις οποίες οι αμπελουργοί της Σάμου έχουν τα ίδια δικαιώματα με τους αμπελουργούς της Ρόδου ή της Μυτιλήνης και ότι ο σκοπός του νέου νόμου είναι να επιτρέψει στον μεμονωμένο αμπελουργό να παρέμβει ενεργά στην διάθεση των προϊόντων του.

2. Η εκτίμηση του Δικαστηρίου

36. Το Δικαστήριο υπενθυμίζει ότι είχε ήδη την ευκαιρία να αποφανθεί επί του ζητήματος του κατά πόσον το άρθρο 11 είχε εφαρμογή σε σωματεία που η Κυβέρνηση χαρακτήριζε ως σωματεία δημοσίου δικαίου και στα οποία έχουν παραχωρηθεί από τον νομοθέτη προνόμια δημόσιας εξουσίας. Έχει δεχθεί ότι η έννοια «σωματείο» πρέπει να ερμηνεύεται κατά τρόπο αυτοτελή: ο χαρακτηρισμός ο οποίος δίδεται από το συμβαλλόμενο Κράτος δεν είναι παρά ένα απλό σημείο

εκκίνησης. Στην νομολογία του Δικαστηρίου, τα κριτήρια προκειμένου να καθοριστεί αν ένα σωματείο πρέπει να θεωρείται ιδιωτικό ή δημόσιο είναι τα ακόλουθα: ίδρυση από ιδιώτες ή από τον νομοθέτη, ένταξη ή μη στις δομές του Κράτους, ύπαρξη ή μη διοικητικών, κανονιστικών και πειθαρχικών προνομίων και επιδίωξη ή μη ενός σκοπού γενικού συμφέροντος (*Hermann κατά Γερμανίας*, αριθ. 9300/07, § 76, 20 Ιανουαρίου 2011).

37. Στην πιο πάνω αναφερόμενη απόφαση *Chassagnou και λοιποί*, το Δικαστήριο εκτίμησε ότι τα κοινοτικά σωματεία επιτρεπόμενου κυνηγιού αποτελούσαν «σωματεία» με την έννοια του άρθρου 11 της Σύμβασης. Έφθασε στο συμπέρασμα αυτό αφού διαπίστωσε ότι, αν και όφειλαν την ύπαρξή τους στην βούληση του νομοθέτη, τα σωματεία αυτά αποτελούνταν από ιδιώτες που επιθυμούσαν να συνενώσουν τις γαίες τους για τους σκοπούς του κυνηγιού. Δέχθηκε, επίσης, ότι τα σωματεία αυτά δεν είχαν υπερβολικά προνόμια του κοινού δικαίου και δεν χρησιμοποιούσαν μεθόδους της δημόσιας εξουσίας και ότι η ασκούμενη από τον νομάρχη εποπτεία δεν αρκούσε για να θεωρηθεί ότι τα σωματεία ήταν εντεταγμένα στις δομές του Κράτους.

38. Αντιθέτως, στην πιο πάνω αναφερόμενη απόφαση *Hermann*, το Δικαστήριο θεώρησε ότι τίποτε δεν αποδείκνυε ότι ο γερμανός νομοθέτης, κατατάσσοντας τα σωματεία κυνηγιού μεταξύ των δημοσίων ή παρα-διοικητικών συνεταιρισμών, είχε αποκλειστικό σκοπό να τα αφαιρέσει από το πεδίο εφαρμογής του άρθρου 11. Προς τούτο, το Δικαστήριο έκρινε ότι τα σωματεία αυτά υπάγονταν στον έλεγχο της αρχής του κυνηγιού η οποία ενέκρινε επίσης το καταστατικό τους, ότι αυτά μπορούσαν να ζητήσουν απαλλαγή από τα δικαιώματα μέσω διοικητικών πράξεων που εκτελούνταν από το Δημόσιο Ταμείο και ότι στόχευαν σε σκοπό ο οποίος εξυπηρετούσε το γενικό συμφέρον.

39. Εν προκειμένω, το Δικαστήριο σημειώνει κατ'αρχήν ότι η Ένωση Οινοποιητικών Συνεταιρισμών Σάμου συστάθηκε δυνάμει μιας συνταγματικής διάταξης, του άρθρου 12 § 5 που επιτρέπει την σύσταση σωματείων με υποχρεωτική συμμετοχή, καθώς και ενός ειδικού νόμου 6085/1934, ο οποίος δημιούργησε αναγκαστικούς οινοποιητικούς συνεταιρισμούς περιορισμένης ευθύνης σε όλες τις κοινότητες της Σάμου έτσι ώστε να ανταποκριθεί σε ένα ρητό και επιτακτικό αίτημα των αμπελουργών της νήσου. Ο σκοπός του νόμου ήταν η εξασφάλιση, αφ'ενός, την ποιότητας του οίνου που παράγονταν εκεί και παρουσίαζε ιδιαίτερα χαρακτηριστικά και, αφ'ετέρου, την ισορροπία μεταξύ του οίνου και της τιμής διάθεσής του η οποία

μειωνόταν συνεχώς, γεγονός που είχε συνέπεια την εγκατάλειψη της παραγωγής του οίνου και την υποβάθμιση της ποιότητάς του.

40. Εξετάζοντας το ζήτημα της φύσης των συνεταιρισμών με υποχρεωτική συμμετοχή οι οποίοι προβλέπονται από το άρθρο 12 § 5 του Συντάγματος, το Συμβούλιο της Κράτους έκρινε, στην απόφασή του αριθ. 2903/1993, ότι αυτοί αποτελούνταν από νομικά πρόσωπα ιδιωτικού δικαίου και από ειδικές ενώσεις προσώπων που συνεργάζονταν για την υπεράσπιση και την προώθηση των περιουσιακών, επαγγελματικών ή άλλων συμφερόντων τους. Υπογράμμισε ότι η οργάνωση και η δράση αυτών των συνεταιρισμών, εντός του οριζόμενου από το Σύνταγμα οικονομικού και κοινωνικού πλαισίου, είχαν τεθεί υπό την προστασία και την εποπτεία του Κράτους και ότι η δυνατότητα δημιουργίας συνεταιρισμών αυτού του τύπου, κατ'απόκλιση της γενικής αρχής της ελεύθερης σύστασης συνεταιρισμών και της ελεύθερης συμμετοχής των μελών τους, αφορούσε αποκλειστικά την μέθοδο σύστασης και την μορφή της συμμετοχής η οποία ήταν υποχρεωτική.

41. Το Δικαστήριο σημειώνει, επίσης, ότι ο επίδικος νόμος που χρονολογείται από το 1934 διατηρήθηκε σε ισχύ με διαδοχικούς νόμους, ήτοι τον νόμο 2169/1993 και τον νόμο 2810/2000. Τα άρθρα 26 και 165 των νόμων 2169/1993 και 2810/2000 αντίστοιχα οργάνωναν την κρατική εποπτεία της λειτουργίας όλων των γεωργικών συνεταιρισμών καθώς και των συνεταιρισμών με υποχρεωτική συμμετοχή, μεταξύ των οποίων και οι οινοποιητικοί συνεταιρισμοί Σάμου.

42. Ειδικότερα, το άρθρο 16 του νόμου 2810/2000 προέβλεπε ότι η εποπτεία επί των γεωργικών συνεταιρισμών, η οποία ανατέθηκε στον Υπουργό Γεωργίας, συνίστατο ειδικότερα στην επαλήθευση του κατά πόσον η αξία των μεριδίων των συνεταιρισμών ή οι άλλες ληξιπρόθεσμες οικονομικές υποχρεώσεις είχαν καταβληθεί και κατά πόσον οι διατάξεις του νόμου, του καταστατικού και των αποφάσεων των γενικών συνελεύσεων είχαν τηρηθεί. Συνίστατο επίσης στην επαλήθευση της ακρίβειας του ισολογισμού και των ετησίων οικονομικών καταστάσεων καθώς και στον έλεγχο των βιβλίων που τηρούσαν οι συνεταιρισμοί. Ένα προεδρικό διάταγμα, το οποίο θα εκδίδονταν από τον Υπουργό Γεωργίας, επρόκειτο να καθορίσει τον τρόπο άσκησης της εποπτείας, τα καθήκοντα των οργάνων που την ασκούσαν, τις υποχρεώσεις των εποπτευομένων έναντι της εποπτεύουσας αρχής (...) καθώς και τις διοικητικές κυρώσεις που θα επιβάλλονταν από την εποπτεύουσα αρχή σε περίπτωση που η λειτουργία των συνεταιρισμών δεν ήταν σύμφωνη προς τον νόμο. Αποφάσεις που θα λαμβάνονταν από τον Υπουργό Γεωργίας και θα δημοσιεύονταν στην

Εφημερίδα της Κυβερνήσεως επρόκειτο να καθορίσουν όλες τις αναγκαίες λεπτομέρειες σχετικά με την άσκηση της κρατικής εποπτείας.

43. Αν και ο νόμος 4015/2011 κατήργησε το άρθρο 16 του νόμου 2810/2000, εν τούτοις δεν κατήργησε ολοσχερώς την κρατική εποπτεία επί των συνεταιρισμών. Παρά ταύτα, το Δικαστήριο σημειώνει ότι η εισαχθείσα με τον νόμο 4015/2011 εποπτεία ελαφρύνει σημαντικά το σύστημα εποπτείας που είχε καθιερωθεί με το προαναφερθέν άρθρο 16. Όπως προκύπτει από την εισηγητική έκθεση του νόμου 4015/2011, αυτός καθιερώνει μία νέα μορφή εποπτείας μέσω μιας εποπτικής αρχής, ενός εθνικού μητρώου (ως εργαλείου καταχώρισης και αξιολόγησης των γεωργικών συνεταιρισμών) και μιας περιοδικής αξιολόγησης. Όμως, η εποπτεία αυτή δεν φαίνεται να εμπεριέχει μία ειδική και αυξημένη παρεμβολή στην καθημερινή λειτουργία της Ένωσης Οινοποιητικών Συνεταιρισμών Σάμου.

44. Επίσης, το άρθρο 16 του νόμου 4015/2011 τονίζει ρητώς ότι οι γεωργικοί συνεταιρισμοί συνιστούν αυτόνομα σωματεία προσώπων τα οποία συστήνονται σε εθελοντική βάση. Εξάλλου, το άρθρο 20 του ιδίου νόμου κατήργησε όλες τις διατάξεις των προηγούμενων νόμων οι οποίες ήταν αντίθετες προς την αρχή της ελεύθερης συμμετοχής των παραγωγών στους γεωργικούς συνεταιρισμούς.

45. Λαμβανομένων υπόψη των συνθηκών αυτών, το Δικαστήριο εκτιμά ότι δύο από τα κριτήρια που καθιερώθηκαν από την πιο πάνω αναφερόμενη απόφαση *Hermann* για τον καθορισμό του κατά πόσον ένα σωματείο πρέπει να θεωρείται μάλλον ως δημόσιο παρά ως ιδιωτικό δεν πληρούνται εν προκειμένω, ήτοι η ένταξη στις δομές του Κράτους και η ύπαρξη διοικητικών, κανονιστικών και πειθαρχικών προνομίων. Κατά συνέπεια, η Ένωση Οινοποιητικών Συνεταιρισμών Σάμου δεν θα μπορούσε να θεωρηθεί ως σωματείο δημοσίου χαρακτήρα με την έννοια της Σύμβασης και το άρθρο 11 έχει εν προκειμένω εφαρμογή.

46. Το Δικαστήριο διαπιστώνει επίσης ότι η προσφυγή δεν είναι προδήλως αβάσιμη με την έννοια του άρθρου 35 § 3 α) της Σύμβασης και ότι δεν προσκρούει κατά τα λοιπά σε κάποιο άλλο λόγο απαραδέκτου. Το Δικαστήριο την κηρύσσει συνεπώς παραδεκτή.

B. Επί της ουσίας

1. Τα επιχειρήματα των διαδίκων

47. Η Κυβέρνηση ισχυρίζεται ότι ο σκοπός του νόμου 6085/1934 είναι η επίτευξη της καλύτερης τιμής του προϊόντος μέσω μιας οργανωμένης παραγωγής και μιας

οινοποίησης και διάθεσης σύμφωνα με συγκεκριμένες διαδικασίες. Η κατάργηση του υποχρεωτικού χαρακτήρα του συνεταιρισμού θα αποδιοργάνωνε τους αμπελουργούς και θα προκαλούσε κατακόρυφη πτώση των τιμών διότι είναι αβέβαιο ότι ένας μεμονωμένος οινοποιός μπορεί να τηρήσει τις προδιαγραφές και να προωθήσει το προϊόν στις ξένες αγορές. Ο κατακερματισμός της παραγωγής μεταξύ διαφόρων μεμονωμένων αμπελουργών θα κινδύνευε να υπονομεύσει την ποιότητα του προϊόντος και να προξενήσει οικονομική ζημία στο σύνολο των αμπελουργών.

48. Η Κυβέρνηση υποστηρίζει ότι η προστασία της ποιότητας του οίνου μπορεί να εξασφαλιστεί μόνον μέσω αυστηρών μηχανισμών ελέγχου και της συμμετοχής σε συνεταιρισμούς με υποχρεωτική συμμετοχή των οποίων οι αμπελουργοί – μέλη έχουν πρόδηλο συμφέρον να διατηρήσουν την υψηλή ποιότητα του οίνου τους. Μόνον η Ένωση είναι σε θέση να εξασφαλίσει μία τέτοια ποιότητα και να αποφύγει την νόθευσή του, έτσι ώστε να διατηρήσει την φήμη του μέσα στην εθνική αγορά και κυρίως στην διεθνή αγορά όπου εξάγεται το μεγαλύτερο μέρος του οίνου αυτού.

49. Η Κυβέρνηση υπογραμμίζει ότι η οργάνωση της παραγωγής από ένα συνεταιρισμό με υποχρεωτική συμμετοχή είχε ζητηθεί από τους ίδιους τους αμπελουργούς οι οποίοι απειλούνταν με οικονομική κατάρρευση. Τούτο προκύπτει και από την εισηγητική έκθεση του νόμου 6085/1934 ο οποίος αναφέρει, μεταξύ άλλων, ότι οι πρόεδροι όλων των γεωργικών συνεταιρισμών της Σάμου είχαν συναντηθεί μετά από ρητό αίτημα του συνόλου των αμπελουργών και είχαν κρίνει ότι το μοναδικό μέτρο ικανό να θεραπεύσει τα προβλήματα τιμολόγησης των οίνων ήταν η δημιουργία συνεταιρισμών με υποχρεωτική συμμετοχή και με περιορισμένη ευθύνη σε όλες τις κοινότητες της Σάμου.

50. Οι προσφεύγοντες απαντούν ότι οι τιμές που ορίζονται από την Ένωση δεν είναι ανταγωνιστικές και ότι η παραγωγή τους δεν επαρκεί για την κάλυψη των εξόδων τους. Υποστηρίζουν ότι έχουν καταθέσει αιτήσεις παραίτησης από τον συνεταιρισμό τους, αλλά αυτές έμειναν αναπάντητες.

51. Οι προσφεύγοντες υπογραμμίζουν ότι η Κυβέρνηση δεν προσκομίζει οποιοδήποτε στοιχείο σε στήριξη των διαφόρων ισχυρισμών της και ιδίως εκείνων σύμφωνα με τους οποίους το υφιστάμενο σύστημα εγγυάται στους αμπελουργούς ένα συγκεκριμένο εισόδημα και ότι η κατάργησή του θα κινδύνευε να επαναφέρει την παραγωγή του οίνου στην δραματική κατάσταση της εποχής του 1930.

52. Οι προσφεύγοντες βεβαιώνουν ότι ο νόμος 6085/1934, όχι μόνον καταργήθηκε από τον νόμο 4015/2011, αλλά στην πραγματικότητα δεν εφαρμόζεται

πλέον στην πράξη: κατ'αυτούς η Ένωση συνεταιρισμών Σάμου συναίνεσε με δική της πρωτοβουλία στην κατάργηση στην πράξη του αναγκαστικού χαρακτήρα του νόμου 6085/1934. Ως απόδειξη επικαλούνται τις διαφημίσεις στον τύπο που δείχνουν ότι μεμονωμένοι αμπελουργοί διαθέτουν πλέον οι ίδιοι τα προϊόντα τους, ότι αμπελουργοί που δεν έχουν εγκατεστημένη οινοποιητική μονάδα στην Σάμο διαθέτουν τον οίνο του νησιού αυτού και ότι μία αλυσίδα σουπερμάρκετ παράγει η ίδια οίνο της Σάμου σε άγνωστο τόπο.

2. Η εκτίμηση του Δικαστηρίου

(α) Έπαρξη παρέμβασης

53. Το Δικαστήριο έχει την γνώμη ότι, αναμφισβήτητα, η σιωπηρή άρνηση των εθνικών αρχών, επικυρωμένη από το Συμβούλιο της Επικρατείας, να χορηγήσουν στους προσφεύγοντες μία άδεια οινοποίησης για τον λόγο ότι η Ένωση Οινοποιητικών Συνεταιρισμών Σάμου εξασφαλίζει κατ'αποκλειστικότητα την οινοποίηση και την διάθεση του μοσχάτου της Σάμου, πρέπει να θεωρηθεί ως «παρέμβαση» στην «αρνητική» ελευθερία τους του συνεταιρίζεσθαι (βλέπε, *mutatis mutandis*, την προαναφερόμενη απόφαση *Chassagnou*, § 103).

(β) Αιτιολόγηση της παρέμβασης

54. Μία τέτοια παρέμβαση συνιστά παραβίαση, εκτός αν «προβλέπεται από τον νόμο», κατευθύνεται προς έναν ή περισσότερους θεμιτούς σκοπούς βάσει της παραγράφου 2 και είναι «αναγκαία μέσα σε μία δημοκρατική κοινωνία» για την επίτευξή τους.

55. Το Δικαστήριο εκτιμά ότι η παρέμβαση προβλέπεται από τον νόμο 6085/1934 και διώκει ως «θεμιτό σκοπό» την εξασφάλιση προς το γενικό συμφέρον της νήσου Σάμου την προστασία της ποιότητας ενός μοναδικού οίνου στην Ελλάδα και του εισοδήματος των αμπελουργών της νήσου Σάμου και, συνεπώς, την προστασία των δικαιωμάτων και των ελευθεριών άλλων.

56. Σε ό,τι αφορά την «αναγκαιότητα» της παρέμβασης, το Δικαστήριο υπενθυμίζει ότι, προκειμένου να αξιολογηθεί η αναγκαιότητα ενός συγκεκριμένου μέτρου, πρέπει να τηρηθούν πολλές αρχές. Ο όρος «αναγκαίος» δεν έχει την ελαστικότητα όρων όπως «σκόπιμος» ή «κατάλληλος». Επίσης, ο πλουραλισμός, η ανοχή και το ανοιχτό πνεύμα χαρακτηρίζουν μία «δημοκρατική κοινωνία»: παρά το γεγονός ότι μερικές φορές τα συμφέροντα των ατόμων υποτάσσονται σε εκείνα μιας

ομάδας, η δημοκρατία δεν περιορίζεται στην διαρκή υπεροχή της γνώμης μιας πλειοψηφίας αλλά επιτάσσει μία ισορροπία η οποία εξασφαλίζει στις μειονότητες μία δίκαιη μεταχείριση και αποφεύγει οποιαδήποτε κατάχρηση μιας δεσπόζουσας θέσης. Κατά γενικό τρόπο, η «αναγκαιότητα» ενός οποιουδήποτε περιορισμού πρέπει να αποδεικνύεται κατά τρόπο πειστικό. Ασφαλώς, οι εθνικές αρχές είναι κατ'αρχήν υπεύθυνες να αξιολογήσουν κατά πόσον υπάρχει μία «επιτακτική κοινωνική ανάγκη» ικανή να αιτιολογήσει τον περιορισμό αυτό, ένα καθήκον για το οποίο έχουν κάποια διακριτική ευχέρεια. Τέλος, ένας περιορισμός σε ένα δικαίωμα που καθιερώνεται από την Σύμβαση πρέπει να είναι ανάλογος προς τον διωκόμενο θεμιτό σκοπό (*Schneider κατά Λουξεμβούργου*, αριθ. 2113/04, § 78, 10 Ιουλίου 2007, πιο πάνω αναφερόμενη απόφαση *Chassagnou*, § 112, *Goodwin κατά Ηνωμένου Βασιλείου*, απόφαση της 27 Μαρτίου 1996, *Recueil des arrêts et décisions* 1996-II, § 40, *Young, James και Webster κατά Ηνωμένου Βασιλείου*, απόφαση της 13 Αυγούστου 1981, série A no. 44, § 63).

57. Κατά την άσκηση του ελέγχου του, το Δικαστήριο δεν έχει ως αποστολή του να υποκαταστήσει τις εθνικές αρχές, οι οποίες είναι σε καλύτερη θέση σε σχέση με ένα διεθνές δικαστήριο για να αποφασίσει σχετικά με την νομοθετική πολιτική και τα εφαρμοστικά μέτρα, αλλά να ελέγξει υπό το πρίσμα του άρθρου 11 τις αποφάσεις που αυτές εξέδωσαν δυνάμει της διακριτικής εξουσίας τους. Τούτο δεν σημαίνει ότι πρέπει να περιορίζεται στην διερεύνηση του κατά πόσον το εναγόμενο Κράτος χρησιμοποίησε την εξουσία αυτή κατά τρόπο εύλογο, καλόπιστο και προσεκτικό. Είναι υποχρεωμένο να εξετάσει την επίδικη παρέμβαση υπό το φως του συνόλου της υπόθεσης προκειμένου να καθορίσει αν ήταν «ανάλογη προς τον διωκόμενο θεμιτό σκοπό» και αν οι επικαλούμενοι από τις εθνικές αρχές προς αιτιολόγησή της λόγοι φαίνονται «κατάλληλοι και επαρκείς». Κατά την εξέταση αυτή, το Δικαστήριο πρέπει να πειστεί ότι οι εθνικές αρχές εφήρμοσαν κανόνες σύμφωνους προς τις αρχές που καθιερώθηκαν από το άρθρο 11 και τούτο, επιπροσθέτως, στην βάση μιας αποδεκτής αξιολόγησης των σχετικών πραγματικών περιστατικών (*Gorzelik και λοιποί κατά Πολωνίας* [GC], αριθ. 44158/98, § 96, 17 Φεβρουαρίου 2004).

58. Το Δικαστήριο σημειώνει ότι οι συνεταιρισμοί με υποχρεωτική συμμετοχή που συστάθηκαν από τον νόμο 6085/1934 είχαν ως σκοπό την συστηματοποίηση της παραγωγής, της επεξεργασίας, της οινοποίησης και της κατανάλωσης του μοσχάτου Σάμου καθώς και την λήψη οποιουδήποτε μέτρου ικανού να εξασφαλίσει την προστασία του οίνου αυτού. Όπως προκύπτει από την εισηγητική έκθεση του πιο

πάνω αναφερομένου νόμου, η θέσπιση αυτού του συστήματος είχε ζητηθεί την εποχή εκείνη από το σύνολο των αμπελουργών και των παραγωγών οίνου της Σάμου.

59. Το Δικαστήριο δεν αγνοεί ότι οι συνεταιρισμοί είναι απολύτως εντεταγμένοι στον τοπικό οικονομικό ιστό και συμβάλλουν στην αξιοποίηση του εδάφους και της δραστηριότητας των μελών τους. Λαμβάνει υπόψη τους λόγους για τους οποίους το σύστημα των συνεταιρισμών με υποχρεωτική συμμετοχή εφαρμόστηκε για την οινοποιία της Σάμου: το 1934, ήταν επιτακτική ανάγκη να προστατευθεί η ποιότητα της ποικιλίας αυτής, μοναδικής στην Ελλάδα, και συνεπώς ενός πολύτιμου πόρου για την οικονομία του νησιού και, γενικότερα, γι' αυτήν της Ελλάδας. Υπήρχε επίσης ανάγκη να αναπτυχθεί η καλλιέργεια του αμπελιού αυτού του οποίου οι χαμηλές τιμές διάθεσης οι οποίες ίσχυαν την εποχή εκείνη είχαν απομακρύνει τους αγρότες από την καλλιέργεια αυτή.

60. Το Δικαστήριο σημειώνει το γεγονός ότι, στην απόφασή του της 2 Νοεμβρίου 2010, το Συμβούλιο της Επικρατείας υπογράμμισε ότι ο περιορισμός της αρνητικής ελευθερίας του συνεταιρίζεσθαι δεν αντέβαινε στο άρθρο 11 της Σύμβασης, λαμβανομένου υπόψη, αφ' ενός, του γεγονότος ότι η υποχρέωση των προσφευγόντων να συμμετέχουν στους συνεταιρισμούς δεν περιόριζε την ελευθερία τους να καλλιεργούν την άμπελο, αλλά αφορούσε μόνον την οινοποίηση και την διάθεση και, αφ' ετέρου, ότι αυτή η υποχρεωτική συμμετοχή ήταν αναγκαία για την διατήρηση της ποιότητας ενός προϊόντος μοναδικού για την εθνική οικονομία.

61. Το Δικαστήριο εκτιμά ότι η διάκριση που έγινε μεταξύ της καλλιέργειας της αμπέλου, η οποία δεν υπόκειται σε περιορισμό, και της οινοποίησης και της διάθεσης, για τις οποίες πρέπει να είναι κανείς υποχρεωτικά μέλος ενός συνεταιρισμού, είναι τεχνητή και αποκλείει στην πραγματικότητα οποιαδήποτε αυτονομία ή ανεξαρτησία των ενδιαφερομένων αμπελουργών.

62. Κατά την άποψη του Δικαστηρίου, οι λόγοι που είχαν οδηγήσει το 1934 τους αμπελουργούς της νήσου Σάμου να συνενωθούν σε συνεταιρισμούς με υποχρεωτική συμμετοχή φαίνονται μάλλον αδιάφοροι για τις σημερινές συνθήκες. Σήμερα ο συνολικός αριθμός των αμπελουργών οι οποίοι ανήκουν στους διάφορους τοπικούς συνεταιρισμούς είναι 2.847, το μοσχάτο Σάμου απολαμβάνει της προστατευόμενης ονομασίας προέλευσης και της ετικέτας VQRPD (vin de qualité produit dans une region déterminée – οίνος ποιότητας παραγόμενος σε συγκεκριμένη περιοχή), σύμφωνα με τις διατάξεις του Κανονισμού 1493/1999 του Συμβουλίου της

Ευρωπαϊκής Ένωσης, και η εξαγωγική αγορά είναι πολύ σημαντική, καλύπτοντας το 80% περίπου της ετήσιας παραγωγής η οποία ανέρχεται σε 7.000 τόνους περίπου.

63. Το Δικαστήριο σημειώνει, όπως υπογραμμίζουν και οι προσφεύγοντες, ότι η Κυνέρνηση δίνει μόνον μία ιστορική εξήγηση για να στηρίξει τους ισχυρισμούς της σύμφωνα με τους οποίους η κατάργηση της υποχρεωτικής συμμετοχής σε συνεταιρισμούς ή των τελευταίων στην Ένωση θα κινδύνευε να αποσταθεροποιήσει τον οινοποιητικό τομέα της νήσου Σάμου και ότι κανείς έλεγχος, όσο εντατικός και να είναι, δεν θα μπορούσε να επιτύχει το ίδιο αποτέλεσμα σε ό,τι αφορά την ποιότητα του παραγομένου οίνου. Προς τούτο, διαπιστώνει ότι η μειοψηφία του Συμβουλίου της Επικρατείας μέσα στην απόφαση της 2 Νοεμβρίου 2010 ότι οι διωκόμενοι από τον νόμο 6085/1934 σκοποί θα μπορούσαν να επιτευχθούν από άλλα μέσα όπως, για παράδειγμα, από ελέγχους ποιότητας διενεργούμενους από όργανα πιστοποίησης κρατικά ή άλλα. Ένας αμπελουργός θα μπορούσε να έχει την επιλογή να ενταχθεί στον συνεταιρισμό ή, εφόσον επιθυμούσε να οινοποιεί και να εμπορεύεται ο ίδιος τον οίνο του, θα μπορούσε να τον υποβάλει σε μία διαδικασία πιστοποίησης της οποίας τα στάδια και οι απαιτήσεις θα είχαν καθοριστεί εκ των προτέρων με νομοθετικά κείμενα.

64. Το Δικαστήριο σημειώνει, επίσης, ότι ήδη από το 1993 ο νομοθέτης εισήγαγε ένα πλήγμα στην αρχή της αναγκαστικής συμμετοχής των αμπελουργών σε συνεταιρισμούς: το άρθρο 47 § 7 του νόμου 2169/1993 προέβλεπε την δυνατότητα για τους συνεταιρισμούς με υποχρεωτική συμμετοχή να μετατραπούν, με δική τους πρωτοβουλία, σε ελεύθερους συνεταιρισμούς. Από αυτή την ρύθμιση προκύπτει ότι οι εθνικές αρχές θεωρούν ότι η ποιότητα του παραγομένου στην νήσο Σάμο οίνου και η μέριμνα της εξασφάλισης υπέρ των αμπελουργών τιμών δίκαιων και αντάξιων του παρεχομένου σταφυλιού δεν κινδύνευαν να υποστούν πλήγμα σε περίπτωση μετατροπής της φύσης της συμμετοχής αυτής. Πρέπει να διαπιστωθεί ότι η εισηγητική έκθεση του νόμου 4015/2011 αναφέρει ότι ο ανεξάρτητος και αυτόνομος αγρότης, ο οποίος ως ιδιοκτήτης και παραγωγός διεκδικεί το δικαίωμά του στην ευημερία, δεν είναι ασύμβατος με την ιδέα της συνεταιριστικής οργάνωσης (πιο πάνω παράγραφος 22).

65. Το Δικαστήριο θεωρεί ότι, υποχρεώνοντας τους αμπελουργούς να παραδίδουν το σύνολο της παραγωγής τους στους συνεταιρισμούς, ο νόμος 6085/1934 προέβη στην πλέον περιοριστική επιλογή σε ό,τι αφορά την αρνητική ελευθερία του συνεταιρίζεσθαι.

66. Λαμβανομένων υπόψη των ιδιαιτέρων συνθηκών της υπόθεσης, το Δικαστήριο εκτιμά ότι η άρνηση των εθνικών αρχών να χορηγήσουν στους προσφεύγοντες μία άδεια οινοποίησης βαίνει πέραν αυτού που είναι απαραίτητο για την εξασφάλιση μιας δίκαιης ισορροπίας μεταξύ των αντιθέτων συμφερόντων και δεν θα μπορούσε να θεωρηθεί ως ανάλογο προς τον διωκόμενο σκοπό.

67. Όθεν, το Δικαστήριο εκτιμά ότι υπήρξε παραβίαση του άρθρου 11 της Σύμβασης.

III. ΕΠΙ ΤΗΣ ΕΦΑΡΜΟΓΗΣ ΤΟΥ ΑΡΘΡΟΥ 41 ΤΗΣ ΣΥΜΒΑΣΗΣ

68. Σύμφωνα με τους όρους του άρθρου 41 της Σύμβασης,

«Εάν το Δικαστήριο κρίνει ότι υπήρξε παραβίαση της Σύμβασης ή των Πρωτοκόλλων της, και αν το εσωτερικό δίκαιο του Υψηλού Συμβαλλόμενου Μέρους δεν επιτρέπει παρά μόνο ατελή εξάλειψη των συνεπειών της παραβίασης αυτής, το Δικαστήριο χορηγεί, εφόσον είναι αναγκαίο, στον παθόντα δίκαιη ικανοποίηση.»

A. Ζημία

69. Οι προσφεύγοντες υποστηρίζουν ότι υπέστησαν διπλή υλική ζημία.

70. Αφ' ενός, υποστηρίζουν ότι, αν είχαν πωλήσει την παραγωγή τους σε άλλον οινοποιητή από τον συνεταιρισμό, από το 2006 μέχρι το 2012 (στην τιμή της αγοράς – 1,20 EUR/χλγ. – και όχι στην υποτιμημένη τιμή της Ένωσης), θα είχαν αποκομίσει 96.009 EUR (κ. Κωστάκης) και 22.260 EUR (Ε. Μυτιληναίος).

71. Αφ' ετέρου, δεδομένου ότι δεν μπορούσαν να δημιουργήσουν την δι EURκή τους οινοποιητική επιχείρηση και να διαθέσουν τον οίνο τους, είχαν ένα διαφυγόν κέρδος ανερχόμενο σε 325.115 EUR για τον κ. Κωστάκη και σε 97.020 EUR για τον Ε. Μυτιληναίο.

72. Οι προσφεύγοντες υποστηρίζουν επίσης ότι υπέστησαν ηθική βλάβη διότι, κατ' αυτούς, στοχοποιήθηκαν από την Ένωση Οινοποιητικών Συνεταιρισμών Σάμου και χαρακτηρίστηκαν ως «εχθροί που επρόκειτο να καταστρέψουν τους παραγωγούς και την Ένωση», γεγονός που είχε συνέπειες στην καθημερινή ζωή τους. Για την αιτία αυτή, ο κ. Κωστάκης αξιώνει 25.000 EUR και οι κληρονόμοι του Ε. Μυτιληναίου 50.000 EUR.

73. Η Κυβέρνηση υποστηρίζει ότι δεν υφίσταται αιτιώδης συνάφεια μεταξύ των αξιώσεων των προσφευγόντων και της επικαλούμενης παραβίασης του άρθρου 11 και

ότι τα ποσά που ζητούνται από αυτούς είναι το προϊόν καθαρής εικασίας. Επίσης, θεωρεί ότι, λαμβανομένων υπόψη των συνθηκών της υπόθεσης, οι προσφεύγοντες δεν υπέστησαν ηθική βλάβη.

74. Η Κυβέρνηση υπενθυμίζει την νομολογία του σύμφωνα με την οποία πρέπει να υφίσταται αιτιώδης συνάφεια μεταξύ της επικαλούμενης ζημιά και της διαπιστωθείσας από το Δικαστήριο παραβίασης της Σύμβασης. Εν προκειμένω, το Δικαστήριο υπενθυμίζει ότι έχει διαπιστώσει μία παραβίαση του άρθρου 11 της Σύμβασης στην βάση της απόρριψης από το Συμβούλιο της Επικρατείας της αίτησής τους για την ακύρωση της σιωπηρής άρνησης της διοίκησης να τους χορηγήσει άδεια οινοποίησης. Εκτιμά ότι η αξιούμενη από τους προσφεύγοντες υλική ζημία δεν έχει άμεση σχέση με την διαπιστωθείσα παραβίαση.

75. Εξάλλου, λαμβανομένων υπόψη των συνθηκών της παρούσας υπόθεσης, το Δικαστήριο θεωρεί ότι συντρέχει λόγος επιδίκασης στους προσφεύγοντες ενόε ποσού για την ηθική βλάβη. Αποφαινόμενο κατά δίκαιη κρίση, επιδικάζει το ποσό των 6.000 EUR στον δεύτερο προσφεύγοντα. Επιδικάζει το ίδιο ποσό των 6.000 EUR από κοινού στους κληρονόμους του πρώτου προσφεύγοντος.

Β. Έξοδα και δικαστική δαπάνη

76. Οι προσφεύγοντες ζητούν επίσης 13.013,40 EUR για τα έξοδα και την δικαστική δαπάνη στα οποία υποβλήθηκαν ενώπιον του Δικαστηρίου. Προσκομίζουν ένα έγγραφο που αναφέρει τις ώρες εργασίας του δικηγόρου τους και των δύο βοηθών του πάνω στην υπόθεση.

77. Η Κυβέρνηση εκτιμά ότι το αιτούμενο ποσό είναι υπέρογκο και ότι δεν στηρίζεται σε κάποιο τιμολόγιο. Κρίνει εύλογο να επιδικαστεί ένα ποσό 500 ευρώ.

78. Σύμφωνα με την νομολογία του Δικαστηρίου, ο προσφεύγων μπορεί να επιτύχει την επιδίκαση των εξόδων και της δικαστικής δαπάνης του μόνον στο μέτρο που αποδεχθεί το πραγματικό τους, η αναγκαιότητά τους και ο εύλογος χαρακτήρας του ύψους τους. Λαμβανομένων υπόψη των συνθηκών της υπόθεσης, των εγγράφων που έχει στην κατοχή του και την νομολογία του, το Δικαστήριο εκτιμά εύλογο ένα ποσό 2.000 EUR για την διαδικασία ενώπιον του Δικαστηρίου.

Γ. Τόκοι υπερημερίας

79. Το Δικαστήριο κρίνει προσήκον να ευθυγραμμίσει το επιτόκιο των τόκων υπερημερίας με το επιτόκιο της οριακής χρηματοδότησης της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας, προσαυξημένο κατά τρεις εκατοστιαίες μονάδες.

ΓΙΑ ΤΟΥΣ ΛΟΓΟΥΣ ΑΥΤΟΥΣ, ΤΟ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ, ΟΜΟΦΩΝΑ,

1. *Κηρύσσει* την προσφυγή παραδεκτή.
2. *Αποφαίνεται* ότι υπήρξε παραβίαση του άρθρου 11 της Σύμβασης.
3. *Αποφαίνεται*
 - (α) ότι το εναγόμενο Κράτος πρέπει να καταβάλει, εντός τριών μηνών από την ημέρα κατά την οποία η απόφαση θα καταστεί τελεσίδικη, σύμφωνα με το άρθρο 44 § 2 της Σύμβασης, τα ακόλουθα ποσά:
 - i) 6.000 EUR (έξι χιλιάδες ευρώ), πλέον οποιουδήποτε ποσού που μπορεί να οφείλεται για τον φόρο, λόγω ηθικής βλάβης, από κοινού στους κληρονόμους του πρώτου προσφεύγοντος,
 - ii) 6.000 EUR (έξι χιλιάδες ευρώ), πλέον οποιουδήποτε ποσού που μπορεί να οφείλεται για τον φόρο, λόγω ηθικής βλάβης, στον δεύτερο προσφεύγοντα,
 - iii) 2.000 EUR (δύο χιλιάδες ευρώ), από κοινού στους κληρονόμους του πρώτου προσφεύγοντος και στον δεύτερο προσφεύγοντα, πλέον οποιουδήποτε ποσού που μπορεί να οφείλεται για τον φόρο, για τα έξοδα και την δικαστική δαπάνη,
 - (β) ότι από την λήξη της πιο πάνω προθεσμίας και μέχρι την καταβολή, τα ποσά αυτά θα προσαυξηθούν με έναν απλό τόκο με επιτόκιο ίσο προς εκείνο της οριακής χρηματοδότησης της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας, προσαυξημένο κατά τρεις εκατοστιαίες μονάδες.
4. *Απορρίπτει* το αίτημα δίκαιης ικανοποίησης κατά τα λοιπά,

Συντάχθηκε στα γαλλικά και στην συνέχεια κοινοποιήθηκε εγγράφως στις 3 Δεκεμβρίου 2015, κατ'εφαρμογήν του άρθρου 77 §§ 2 και 3 του κανονισμού του Δικαστηρίου.

(υπογραφή)

André Wampach

Βοηθός Γραμματέως

(υπογραφή)

Mirjana Lazarova Trajkovska

Πρόεδρος

Ακριβής μετάφραση του συνημμένου
εγγράφου από τα γαλλικά.

Αθήνα, 24 Δεκεμβρίου 2015

Ο μεταφραστής

Αλέξανδρος Πετρουτσόπουλος